

36. УВУ в Празі. Т. III. – Прага, 1943. 11. Див.: Любомир Винар. Біобібліографічний покажчик (1948–2007) / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, Українське Історичне Товариство, Національний університет "Острозька академія": Н. Кошик, Л. Кужель; Автор вступ. Ст.: А. Жуковський, А. Отаманенко, Бібліогр. Ред.: Л. Рільницької: Відповід. Ред. М. Романюк, А. Отаманенко. – Львів, Острого, Нью Йорк, Париж, 2007. – 576 с. 12. Згуровський М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку // Дзеркало тижня. – 2006., 20 – 26 травня. 13. Юхновський І.Р. Стратегія розвитку України. – К.: Міжвідомча аналітично-консультативна рада з питань розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, 2006.

– С. 32. 14. Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 липня 2006 року № 1034 // <http://www.kmu.gov.ua/document/450974031/>. 15. Про розвиток зв'язків з українцями, які проживають за межами України, щодо збереження, захисту та популяризації культурних надбань українства у світовому цивілізаційному просторі. Указ Президента України №972/2007 // <http://www.president.gov.ua/documents/6813.html>.

Надійшла до редколегії 02.09.08

Л. Божук, здобувач

## ОПІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНСЬКИМ ШКІЛЬНИЦТВОМ ЗА КОРДОНОМ

*У статті аналізуються організаційні форми і методи опіки сучасної української держави українським шкільництвом за кордоном.*

*Organizational forms and methods of trusteeship of the modern Ukrainian state above formation foreign ukrainians are analyzed in this article.*

Незаперечним є те, що освіта займає одне з провідних місць у суспільному житті.

Визначаючи місце і роль освіти в суспільстві, маємо окреслити, передовсім, дві тенденції, які визначають пріоритет освітньої діяльності в сучасному світі. По-перше, це перехід від індустріального виробництва до науково-інформаційних технологій, що веде до змін всіх аспектів життєдіяльності суспільства в цілому і кожної людини зокрема. По-друге, це тенденція до глобалізації світу, яка охоплює всі сфери суспільного життя і є об'єктивно зумовленим процесом, що викликає дедалі більший уніформізм у способах життя і формах культурного самовияву народів. Одним із засобів "уникнення уніфікації та знеособлення етносів", як справедливо стверджує Л. Горбунова, стало "бурхливе зростання" наприкінці ХХ ст. національної свідомості, "актуалізація історично традиційних аспектів культури" [4, с. 8]. Характерною особливістю сьогодення є бажання етнічних спільнот, з одного боку, бути частиною "цілого світу", а з іншого – залишатися "окремою" нацією. Інтелектуальні ресурси стали важливіші за матеріальні, а значить – світові спільноти потребують переоцінки. Це, безперечно, стосується і українців, що сьогодні, за влучною характеристикою Осипа Мороза, "творять сучасну модерну націю, яка має, передовсім, науку світового рівня і яка усвідомлює свої пріоритети" [11]. А відтак, сучасна стратегія України полягає у тому, "щоб стати активним учасником глобалізаційного процесу", вирішуючи при цьому важливі завдання національної ваги: по-перше, разом з усім людством працювати над виробленням варіантів "антрополого–планетарного виживання за моделлю людини, яка узгоджує себе з природою"; по-друге, із всіх сфер життя світового досвіду брати найкраще і найсприятливіше, трансформуючи його до "власного українського образу"; по-третє, знаходити "розумний ситуативний баланс у дихотомії "відкритості – соковенності", зберігаючи і демонструючи цілому світу українську особливу своєрідність – духовну, господарчу, соціокультурну, тощо". Тобто, не втрачаючи національної особливості, стати впливовим "персоналізованим актором сучасного світу" [13].

Отже, рівень і якість національної системи освіти, рівень розвитку особистості даватимуть можливість успішно представляти та захищати власні національні інтереси в умовах конкуренції з іншими країнами, і, відповідно, визначатимуть місце тієї чи іншої держави у сучасному світі. Постанова та вирішення цих невідкладних завдань ведуть до розу-

міння особливої ролі освіти в життєдіяльності сучасної української держави.

Характеризуючи місце і роль української освіти, вважаємо за необхідне зацентрувати увагу на двох, на нашу думку, важливих аспектах: 1) освіта, як спосіб просування українських інтересів шляхом ширення українського культурно-освітнього досвіду; 2) освіта як засіб завоювання власної інтелектуальної ніші. В умовах глобалізації наука і освіта потребують інтеграції у розвинений світ. Цього вимагає й сучасна стратегія інтеграції України до Європи, яка передбачає реалізацію широкої програми заходів з метою якнайшвидшого входження в європейський соціокультурний простір, а також відкритість країни не тільки щодо економічних, але й стосовно культурно-освітніх та інформаційних інвестицій. Успішне вирішення завдань визначеного стратегічного курсу передбачає, з одного боку, цілеспрямоване формування в масовій свідомості універсальних євроатлантичних цінностей і соціокультурних орієнтацій, а з іншого – збереження української національної самобутності і неповторності. Адже Європа "як величезний мирний проект потребує культуру", яка є важливим засобом діалогу в усіх її виявах. "У цьому сенсі, – зазначається у Віденській декларації про багатокультурність та багатоетнічність у Центральній, Східній та Південно-Східній Європі, – національно-культурна ідентичність як і культурний плюралізм, під яким мається на увазі багатоідентичність, займають своє місце. Ця культурна розмаїтість відповідає європейській спадщині і її варто стимулювати в усіх її виявах" [7, с. 88–89]. Звідси – в умовах глобалізації усіх світових процесів і зростання значення національної ідентифікації як однієї з її протиположностей, значно посилюється роль української діаспори як потужного геополітичного фактора [12]. Водночас зростає роль світового українства у розбудові України як незалежної, демократичної, багатонаціональної і правової держави.

Історичний досвід провідних країн свідчить про активне використання вихідців із своїх земель задля лобювання власних інтересів, формування позитивного іміджу держав. Переконливим доказом того, яке значення надають сучасні урядові та державні інституції даному питанню стало проведення саміту Європейської Діаспори 2003 року в документах якого, зокрема, зазначено: "Учасники саміту покликані використати власний досвід, щоб допомогти визначити політику у таких питаннях, як трансатлантичні відносини та інтеграція емігрантів; теми, які означені основними серед пріоритетів.

Європейці, які проживають і роблять кар'єру за межами батьківщини є великою цінністю. Те, що вони досягли особисто в поєднанні культур і при збереженні їх власної культурної ідентичності, є спільною метою розширеної Європи" [10, с. 80]. Звідси – важливість формування чіткого ставлення до діаспори як політичної гарантії самозбереження українства.

Зрозуміло, що інтереси українців зарубіжжя відрізняються, і то не тільки від країни до країни, а навіть від міста до міста. Окрім того, будучи учасником загальносвітових процесів, закордонна українська громада зазнавала та зазнає докорінних змін щодо цілей свого особистого, а також громадського і політичного життя. Для українців, які народилися у країнах поселення їхніх батьків (друге – четверте покоління української еміграції), і для тих, хто виїжджає з України сьогодні, існують різні цілі і завдання, які мало подібні до ідеалів перших українських поселенців. Проте, є спільні, об'єднуючі всю українську громадськість поза межами етнічної батьківщини завдання – боротьба з асиміляцією, збереження національної релігійно-культурної спадщини, ширення знань про Україну в світі. Відтак, розвиток всебічних культурних, наукових, економічних зв'язків із закордонним українством потрібен, передовсім, самій Україні, оскільки кожна зарубіжна українська громада є не лише джерелом поширення знань про нашу державу, а й провідником політичного впливу її інтересів у країнах проживання.

Маємо загалом погодитись з точкою зору С. Вдовенка, який, аналізуючи роль закордонного українства в національному державотворчому процесі, зокрема зазначає, що у "створенні інваріантних засобів підтримки України" в світі його участь є особливо цінною. Попри те, що воно не є "внутрішньою складовою системи суспільних відносин в Україні, в той же час має з нею багатоманітні зв'язки, значні багатовекторні впливи на розвиток українського національно-державницького процесу і, з огляду на досвід, умови, в яких проживає, має можливості донесення своїх поглядів до світового співтовариства" [3, с. 9–10].

Сама логіка державотворчих процесів в Україні привела до усвідомлення потреби встановлення та всебічного розвитку зв'язків з українською діаспорою, піклування про забезпечення її національно-культурних, освітніх, інформаційних потреб як бази збереження самобутності української нації.

І хоч системна та цілеспрямована політика щодо закордонного українства стала пріоритетом державного будівництва не одразу, проте сьогодні і громадські інституції, і державний чинник в Україні усвідомлюють життєву необхідність її формування. Про це, зокрема, було заявлено Президентом України В. Ющенком у Загребі 31 травня 2007 р. під час зустрічі з представниками української громади Хорватії. "Українство за кордоном є важливим елементом політики нашої держави, – наголосив Віктор Ющенко. – Українська влада усвідомлює важливість закордонних діаспор з точки зору утвердження в інших країнах національних інтересів України та свою відповідальність перед закордонним українством" [16].

Таким чином, встановлення та інтенсифікація зв'язків із закордонними українцями є важливою складовою сучасної державної етнополітики [3; 7; 12; 15]. Дбаючи про українців зарубіжжя, захищаючи їхні права та потреби, українська держава тим самим виявляє піклування про своє майбутнє, цілісність світового українства, його консолідацію навколо незалежної демократичної України.

Серед значного кола завдань щодо задоволення національно-культурних потреб українців у країнах проживання чи не найважливішим є шкільна освіта як основа закладання підґрунтя для інтелектуального розвитку та ширення українського освітнього досвіду.

Тривалий час, за умов відсутності української державності, національні провідники, шукаючи неополітичних шляхів збереження своєї культури, вважали, що одним із найефективніших таких засобів є освіта, шкільництво. Адже саме шкільництво, крім того, що дає знання рідної мови, історії, культури, забезпечує національне виховання молодого покоління, закладає світоглядні засади і є визначальним чинником етнозбереження українців з огляду на потужний характер їх розселення.

Становлення та розвиток шкільництва закордонних українців довгий час досліджували, головним чином, зарубіжні українці. Дослідження, здійснені Б. Білашом, І. Боднарчуком, І. Винницькою, І. Гончаренком, В. Голубничим, М. Данилишином, В. Маруняком, М. Марунчаком, С. Наріжним, С. Сірополком, аналізували не лише культурну працю української еміграції в цілому, але й історію становлення та розвитку українського шкільництва діаспори. Помітних результатів у вивченні різних сторін життя закордонного українства було досягнуто протягом останніх років такими вченими як Ю. Балага, Ю. Бача, Т. Беднаржова, В. Євтух, В. Кемінь, Б. Лановик, Ю. Макар, В. Маркус, М. Мушинка, І. Руснак, М. Траф'як, В. Трощинський, В. Піскун.

На початку 90-х рр. з'являються наукові праці, присвячені східній українській діаспорі. Це, зокрема, дослідження І. Винниченка, В. Євтуха, Ф. Заставного, Б. Лановика, А. Попка, В. Сергійчука, В. Трощинського, М. Траф'яка, А. Шевченка.

Появу зацікавленості до східної діаспори як з боку науковців, так і з боку української держави на початку 90-х рр. XX століття засвідчує і огляд української періодики. Проведений нами аналіз матеріалів українських газет "Урядовий кур'єр", "Голос України", "Освіта" за період з 1991 р. і до 2006 р. включно засвідчує кількісне зростання інформації про закордонне українство взагалі, і про східну українську діаспору, зокрема, особливо в перші роки існування незалежної української держави.

Огляд статей вищезазначених періодичних видань дає нам підстави зробити певні висновки та викремити пріоритетні завдання, які потребували першочергового вирішення східною українською діаспорою на початках свого становлення. Головна проблема українців східної діаспори в 90-х рр. XX ст. полягала, насамперед, у відродженні власної етнічної ідентичності. Саме в цей період найбільш інтенсивно відбувається процес організаційного структурування українських громад на теренах колишнього СРСР, налагодження контактів з історичною батьківщиною (Перша українська в Латвії // Голос України. – 1992. – 10 січня; Ми не в діаспорі // Голос України. – 1992. – 13 травня; Нашого цвіту по всьому світу // Урядовий кур'єр. – 1992. – 21 серпня; Ми всі твої діти, Україно // Урядовий кур'єр. – 1993. – 18 вересня; Наші на Чукотці // Голос України. – 1993. – 26 листопада; Хто вони, російські українці? // Голос України. – 1993. – 26 жовтня). Тоді ж з'являються і перші повідомлення про відкриття українських освітніх закладів, переважно недільних шкіл, зокрема, у Клайпеді, Ризі, Талліні, Бресті та ін. Варто зазначити, що взаємна зацікавленість набутками українського шкільництва як з боку закордонних українців так і з боку

української держави, прагнення до взаємодії, в першу чергу на громадському рівні, з'являється ще до проголошення незалежної України. Так, приміром, в газеті "Радянська освіта" за 6 березня 1990 р. знаходимо цікаві дані про діяльність в Латвії українського культурно-освітнього товариства "Дніпро" та існування при ньому недільної школи, яку відвідували 60 українських дітей. Потреба налагодження зв'язків між освітянами-українцями як з України так і з закордонними спричинила появу у Львові Центру міжосвітніх зв'язків (газета "Освіта" від 7 травня 1991 р.).

Детально і достатньо об'єктивно життєдіяльність та проблеми української діаспори, в тому числі й проблеми щодо задоволення культурно-освітніх потреб, висвітлювались на сторінках періодичного видання Товариства "Україна-Світ" "Вісті з України" (з 1998 р. – "Український форум") (Наша мова – діалект білоруської? // Вісті з України. – 1991. – № 46 (листопад); Українці в Росії були і залишаться об'єктами русифікації // Вісті з України. – 1992. – № 27 (травень – липень); Українці Примор'я // Вісті з України. – 1993. – № 1 (січень); Ми Україні нині не потрібні // Вісті з України. – 1994. – № 4 (січень – лютий); Надіємось на власні сили // Там само; Українська мова в Башкортостані // Там само. – 1994. – № 46 (листопад).

Дотримуючись міжнародних зобов'язань щодо захисту національних меншин у своїй державі, Україна докладає значних зусиль, щоб аналогічно були захищені права українців, які проживають за її межами: створення можливостей для задоволення їхніх культурно-освітніх, інформаційних, релігійних потреб, сприяння діяльності громадських організацій та видань українців за кордоном, розробка та реалізація конкретних програм, спрямованих на збереження та подальший розвиток етнічної самобутності.

Водночас, політика української держави щодо діаспори базується на врахуванні того, що етнічні українці та особи українського походження за межами історичної батьківщини є громадянами інших країн, їхнє майбутнє пов'язане з добровільною інтеграцією в політичне та соціально-економічне життя країн проживання а відтак, вони живуть за законами цих країн, мають певні права і обов'язки. Тобто, засади співпраці із закордонними українцями відповідають загальноновизначним міжнародним нормам та стандартам, зокрема, положенням Загальної декларації прав людини, Рамкової конвенції про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин та іншим міжнародним документам.

Першим кроком у напрямку підтримки української діаспори на державному рівні стало включення до Декларації про державний суверенітет України (прийнята Верховною Радою України 16 липня 1990 р.) положення про те, що держава "виявляє турботу і вживає заходів щодо охорони і захисту інтересів громадян Української РСР, які перебувають за межами Республіки" [2, с. 284].

Прийнявши цей політико-правовий документ, Україна, як зазначає О. Антонюк, "вперше на державному рівні зафіксувала та визнала факт існування поза її кордонами другої складової частини українського етносу – зарубіжних українців", це по-перше. А по-друге, проголосила "державний курс на широке легальне співробітництво з українською діаспорою" [1, с. 30]. Відтоді розпочинається налагодження багаторівневих взаємозв'язків України з західною та східними діаспорами, в тому числі і в галузях науки, освіти та шкільництва.

Важливими заходами української держави щодо розвитку співпраці світового українства, його єднання довкола ідеї державності України, підтримки українських громад у країнах їхнього проживання стали проведені в Києві у січні 1992 року I Конгрес українців незалежних держав колишнього СРСР та перший Всесвітній форум українців у серпні того ж року. За підсумками роботи цих міжнародних зібрань були прийняті важливі рішення, які, зокрема, стосувалися питань організації державної допомоги східній діаспорі, налагодження контактів західної та східної діаспор, обміну досвідом та взаємодопомоги. Новим явищем стало посилення взаємозв'язків східної діаспори з Україною. Так, наприклад, у 1992–1994 рр. товариством "Україна-Світ" було організовано поїздки 41 делегації на терени східної української діаспори з метою надання економічної, політичної, юридичної та культурно-освітньої допомоги місцевим громадам. П'ятнадцятьом із них були передані комплекти підручників для недільних українських шкіл. На вирішення проблеми задоволення культурно-освітніх запитів закордонних українців були спрямовані рішення Кабінету Міністрів та Міністерства освіти України про надання стипендій громадянам українського походження для здобуття освіти у вузах України. І вже в 1994/95 навчальному році їх отримали 300 осіб українського походження, які проживали за межами України [9, с. 457].

Відношення до закордонного українства як до важливого об'єкта державної етнополітики та важливої складової національного відродження українська держава визначила конституційно, зафіксувавши статтею 12 Основного Закону завдання дбати "про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави".

Проте комплексний підхід до вирішення завдань налагодження зв'язків і розвитку співробітництва України й української діаспори, створення ефективного механізму міжнародно-правового захисту інтересів зарубіжних українців, розв'язання проблем їхнього культурно-освітнього життя знайшов відображення в Державній програмі "Українська діаспора на період до 2000 року", затвердженої 22 січня 1996 року Постановою Кабінету Міністрів України за № 119. Одним з головних завдань Програми став розвиток української освіти в діаспорі. Відповідно до визначених проблем були розроблені довготермінові програми галузевого співробітництва, вивчались освітні потреби закордонних українців (зокрема, проведення експертного соціологічного опитування "Взаємодія західної української діаспори з Україною", в 1996 р. Центром етносоціологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології НАН України та експертне опитування делегатів II Всесвітнього форуму українців у серпні 1997 р.), проводився обмін досвідом [8; 14]. У Міністерстві освіти України було створено відповідний підрозділ – Департамент міжнародного співробітництва. Її логічним продовженням стало затвердження Указом Президента України (№ 892/2001 від 24 вересня 2001 р.) Національної програми "Закордонне українство" на період до 2005 року. Програмою передбачалось розв'язання, поряд з іншими, і проблем національно-культурного відродження, серед яких вагоме місце посідали освітні проблеми закордонного українства.

Виходячи з того, що освіта в українському зарубіжжі є невід'ємною складовою національних інтересів України, то завдання вирішення освітніх питань за-

значених Програм були покладені як на державні інституції так і на недержавний чинник, а саме: громадські організації, наукові установи та освітні заклади. З метою реалізації державної політики в напрямку збереження та розвитку освіти в українському зарубіжжі, залучення до стратегії розвитку української держави української освіти за кордоном було проведено три Міжнародні науково-практичні конференції "Освіта в українському зарубіжжі: досвід становлення і перспективи". Участь у роботі українських педагогів та науковців із багатьох країн світу дала можливість опрацювати позитивний досвід, набутий освітянами українського зарубіжжя, розробити теоретико-методологічні засади розбудови української освіти за межами етнічної батьківщини та визначити ефективні механізми взаємодії освітніх установ української діаспори й України.

Взаємодія України з українською діаспорою здійснюється на різних рівнях – як на державному, так і на груповому та індивідуальному. На груповому рівні найпоширеніші контакти з українським зарубіжжям встановлюються в процесі обміну делегаціями, наукових обмінів. Має місце позитивний досвід безпосередніх контактів та налагодження співпраці між молодіжними та студентськими організаціями, між навчальними закладами України та українського зарубіжжя, проведення спільних науково-практичних конференцій, семінарів.

Нині нормативно-правову базу щодо співпраці з закордонним українством складають Конституція України (ст. 12), Закон України "Про правовий статус закордонних українців", Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1034 від 26 липня 2006 р.). Програма передбачає надання реальної допомоги закордонним українцям, адже на її виконання українською державою виділене фінансування у розмірі 76 млн. гривень. Серед найбільших за значимістю проектів Державної програми – відкриття українських культурно-інформаційних центрів з метою поширення інформації про Україну, ознайомлення з її історією, культурою, сприяння розвитку співробітництва в галузі освіти, науки, туризму, спорту та задоволення культурно-мовних, інформаційних та інших потреб закордонних українців. Зазначимо лише, що протягом 2006 року українські культурно-інформаційні центри розпочали свою діяльність в Австрії, Росії, Молдові, Франції та Польщі [6]. Всього Програмою передбачено відкриття 29 таких центрів.

В окремому розділі Програми "Науково-освітня діяльність" визначені пріоритетні завдання державної політики щодо задоволення культурно-освітніх запитів закордонних українців та підходи до їх розв'язання. Досить важливим, на нашу думку, є положення Програми (ст. 29) про "проведення дослідження сучасного стану української освіти в місцях компактного проживання закордонних українців і вжиття заходів до її підтримки та подальшого розвитку" [5].

Останнім, за часом прийняття, документом у сфері державної політики щодо закордонного українства є Указ Президента України № 972 / 2007 від 15 жовтня 2007 р. "Про розвиток зв'язків з українцями, які проживають за межами України, щодо збереження, захисту та популяризації культурних надбань українства у світовому цивілізаційному просторі".

Відродно відмітити, що останніми роками відбуваються, хоч і повільно, позитивні зміни у ставленні держави до новітньої (четвертої) хвилі української трудової

еміграції, яка сьогодні є найбільшою проблемою як українського суспільства так і всього етнічного соціуму (нині її чисельність становить близько 8 млн. осіб). Так, зокрема, в ухвалі секції "Новітня міграційно-еміграційна хвиля з України: причини, стан, проблеми й шляхи їх розв'язання", яка проходила в рамках IV Всесвітнього форуму українців 18-20 серпня 2006 року, серед невідкладних заходів у розв'язанні широкого комплексу проблем з якими стикаються українці нової еміграційної хвилі в країнах перебування – вирішення й освітніх завдань. По-перше, це розробка системи конкурсного добору талановитої закордонної молоді для навчання (за державним замовленням) і подальшим працевлаштуванням в Україні. По-друге – міжнародна співпраця України з державами проживання українців у сфері міжнаціональних відносин має будуватися на паритетних засадах. Окремо зазначимо, що у 2006 році двосторонні міжурядові угоди було підписано з 13 країнами світу, куди виїхала четверта хвиля української еміграції.

Серйозним кроком у задоволенні освітніх потреб українців, що перебувають за межами української держави, стало створення Міжнародної української школи Міністерства освіти і науки України (Наказ № 595 МОН України від 10.07 2007 р.). Мета школи – забезпечення реалізації конституційного права громадян України, батьки яких тимчасово перебувають за кордоном, та дітей, батьки яких мають громадянство інших держав, на здобуття загальної середньої освіти та отримання відповідного документу про освіту державного зразка.

Без сумніву, виконання Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року та захист прав і свобод українських громадян, що тимчасово перебувають за межами України, можливі лише за умови тісної взаємодії державних структур і українських громадських організацій в Україні й за кордоном. Інтеграція України до європейського економічного та освітнього простору посилюватиме конкуренцію в освіті. Відтак – першочергове завдання української держави полягатиме у відстоюванні власних національних інтересів і освітніх традицій.

Особливо актуальним це питання для України є сьогодні. З одного боку, входження нашої країни до Світової Організації Торгівлі створює для українських громадян широкі можливості для працевлаштування за кордоном, а відтак – сприяє їх самореалізації. З іншого боку, відтік з України значної кількості кваліфікованої робочої сили та науковців веде не лише до втрати науково-освітнього потенціалу держави, але й власного освітнього простору.

Отже, розробляючи засади співпраці із співвітчизниками за кордоном, українська держава має спрямовувати свою освітню політику не лише на тих українців, що постійно проживають за межами України і яких ми відносимо до закордонної української громади, але, і можливо в першу чергу, на тих, хто відноситься до четвертої хвилі української трудової еміграції. А тому, Україна має подбати про практичне вирішення освітніх завдань у роботі із закордонними українцями та забезпечення просування українського освітнього простору шляхом створення Координаційного центру в самій Україні, або ж на базі існуючих українських освітніх закладів за рубежом (наприклад Український Вільний Університет) за участю українських товариств за кордоном, який би розробляв стратегію і тактику освітнього процесу в кожній з країн проживання у відповідності до кількості української меншини, її зорганізованості та потреб впливу України.

1. Антонюк О. Українська держава і українці у світі // Трибуна. – 2000. – № 1–2. – С. 30–32. 2. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. 3. Вдовенко С. Закордонне українство в національно державотворчому процесі: ідентифікація, організація, взаємовідносини: Монографія. – Чернівці: ЧДПУ, 2004. – 209 с. 4. Горбунова Л. Освіта в умовах поліетнічного суспільства // Вища освіта України. – 2002. – № 4. – С. 8–15. 5. Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 року // Український форум. – 2006. – 17 серпня. 6. Дипломатична хроніка // Наше слово. – Варшава. – 2006. – 12 листопада. 7. Євтух В. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. – К.: Стило, 2001. – 206 с. 8. Євтух В., Троцинський В., Попок А., Швачка О. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії. – К.: Фенікс, 2003. – 228 с. 9. Історія української еміграції: Навчальний посібник / Б.Д. Лановик, Р.Т. Гром'як, М.В. Траф'як та ін.; За ред. Б.Д. Лановика. – К.: Вища школа, 1997. – 520 с. 10. Ключковська І. Концептуальні засади співпраці з українською діаспорою // Український

вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. – Ч.4. – Кн.1. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2005. – С. 79–88. 11. Мороз О. Модерна нація – це ... // Урядовий кур'єр. – 2000. – 2 вересня. – С.5. 12. Розумний М. Світове українство як фактор національної стратегії // Вісник УВКР. – 2005. – № 2. – С. 13–15; № 3. – С. 5–8. 13. Саєнко Ю. "Гарячі думки" Осипа Мороза // Урядовий кур'єр. – 2005. – 23 серпня. – С. 13. 14. Троцинський В., Швачка О. Взаємодія західної української діаспори з Україною: стан, перспективи розвитку (за матеріалами експертного соціологічного опитування, проведеного 1996 р.) // Українська діаспора. – Київ. – Чикаго, 1997. – Ч.10. – С. 110–123. 15. Троцинський В., Шевченко А. Українці в світі. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с. 16. <http://kobza.com.ua/content/view/1900/58/>

Надійшла до редколегії 04.09.08

Н. Рева, асп.

## УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ДОПОМОГИ ЕМІГРАНТАМ З УКРАЇНИ ТА ЇХ РОДИНАМ У ЛЬВОВІ

*У статті досліджуються передумови створення, основні етапи та напрямки діяльності Українського товариства допомоги емігрантам з України та їх родинам у Львові. Розкриваються особливості взаємодії товариства з Українським Центральним Комітетом у Польщі. Аналізується роль товариства в організаційному оформленні наддніпрянської політичної еміграції у Східній Галичині.*

*The article researches the pre-conditions of foundation, main stages and activity courses of Ukrainian community of assistance for emigrants from Ukraine and their families in Lviv. The features of Community's cooperation with Ukrainian Central Committee in Poland are shown. The Community's role in institutional formation of political emigration from Upper Dnieper region in East Galicia is analyzed.*

Одним із пріоритетних завдань України сьогодні є розвиток двосторонніх відносин з сусідніми державами, особливе місце в яких займає Польща. Впродовж своєї багатовікової історії українсько-польські взаємини мали різний, часом суперечливий характер. Одним з важливих етапів розвитку українсько-польських стосунків була еміграція урядових структур і Армії Української Народної Республіки на територію Польщі після поразки у боротьбі з більшовиками у 1920 р.

Переважаюча більшість цивільних і військових біженців, що змушені були перейти Збруч в 1920 р., зосередилися в корінній Польщі: в Тарнові та Ченстохові розташовувалися урядові структури УНР і значна кількість цивільних біженців, Армія УНР, що за договором з польським урядом зберігала свою боєздатність, була інтернована в таборах у Каліші, Щепіорно, Ланцуті, Тухолі, Олександрові Куявському та інших.

Водночас в результаті війни між Польщею та ЗУНР територія Волині й Східної Галичини були окуповані Польщею. Статус Волині у складі Польщі був підтверджений спочатку Варшавською угодою між Ю. Пілсудським та С. Петлюрою 20 квітня 1920 р., а згодом радянсько-польським Ризьким мирним договором 18 березня 1921 р. Доля Східної Галичини була вирішена Радою Послів Антанти тільки 15 березня 1923 р. – до цього вона також перебувала під польською окупацією.

Розглядаючи еміграційний уряд Української Народної Республіки як союзника в можливій боротьбі проти Радянського Союзу та надаючи йому певну підтримку, польський уряд, водночас, намагався обмежити до мінімуму контакти наддніпрянських політичних емігрантів з українським населенням Волині та Східної Галичини. Згідно з розпорядженням Міністерства внутрішніх справ Польщі від 8 червня 1921 року українським політичним емігрантам, за виключенням тих, які мали свідоцтва ідентичності (до цієї групи належали, в основному, урядовці УНР) заборонялося оселятися на територіях, які межували з Радянською Україною і Литвою, зокрема в Тернопільському, Станіславському, Віленському, Волинському воєводствах і Львові. Однак, незважаючи на заборону, масова еміграція залишків Армії УНР і циві-

льних емігрантів через Збруч значною мірою зачепила й територію Галичини.

Діяльність політичних емігрантів з Наддніпрянщини у Східній Галичині, зокрема в галузі організації допомоги біженцям, в історичній літературі майже не досліджена. Окрім українські історики, зокрема І. Патер [1], у своїх дослідженнях лише торкаються діяльності Українського Товариства допомоги емігрантам з Великої України, а М. Павленко досліджує окремі аспекти її діяльності упродовж 1921–1923 рр. в контексті організації урядами УНР та Польщі допомоги біженцям з України [2; 3]. Певні відомості загального характеру про діяльність товариства знаходимо в 9-му томі "Енциклопедії Українознавства" [4] та у польського історика О. Вішки [5]. Водночас досліджена нами джерельна база, що міститься у фонді 3566 Центрального Державного архіву вищих органів влади та управління України дозволяє відтворити картину діяльності Українського товариства допомоги емігрантам з Великої України у Львові.

Біженці з Наддніпрянської України являли собою дуже строкату картину як у національному, так і в соціальному відношенні. Серед них були українці, поляки, євреї, росіяни; представники заможних і середніх кіл, інтелігенції, селянства й міщанства. Тяжке становище, в якому перебували емігранти з Наддніпрянщини було зумовлене, по-перше, матеріальними нестатками, а по-друге, відсутністю гарантій особистої свободи. Емігранти з Наддніпрянської України не мали права ні вільно переїздити, оскільки згідно з розпорядженням польського уряду були прикріплені до певної місцевості, ні самостійно обирати місце проживання. Були вони позбавлені й можливості займатися тими видами діяльності, які відповідали їх професії й соціальному статусу. Відчутними були й ускладнення в отриманні дозволу на самостійну роботу для українських емігрантів. Це, в свою чергу, ще більше ускладнювало їх і без того тяжке матеріальне становище [6].

Велика кількість емігрантів з Наддніпрянщини на території Східної Галичини, звідки вони згідно з рішенням уряду переселялися углиб Польщі, зумовлювалося тим, що й після еміграції урядових установ